

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

БАНДУРКА ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 343.9

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДИТИНСТВА
В УКРАЇНІ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Харківському національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий консультант –

доктор юридичних наук, професор
Литвинов Олексій Миколайович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, завідувач кафедри
кримінального права і кримінології
факультету №1.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України, Заслужений
діяч науки і техніки України
Костенко Олександр Миколайович,
Інститут держави і права імені
В. М. Корецького НАН України,
завідувач відділу проблем кримінального
права, кримінології та судоустрою;

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений діяч науки і техніки України
Стрельцов Євген Львович,
Південний регіональний центр НАПрН
України, вчений секретар;

доктор юридичних наук, професор
Ємельянов Вячеслав Павлович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, професор кафедри
міжнародного права факультету
міжнародних економічних відносин та
туристичного бізнесу.

Захист відбудеться 3 грудня 2016 року о 09.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.03 у Харківському національному університеті внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр. Л. Ландау, 27).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр. Л. Ландау, 27).

Автореферат розісланий 1 листопада 2016 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Д. Ю. Кондратов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. За час незалежності Українська держава постійно вживала заходи з метою формування, реалізації та зміцнення політики у сфері захисту прав і свобод дитини, що ґрунтується на системі міжнародно-правових принципів захисту прав дітей. Декларацією прав дитини (1959 р.) визначено, що дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження. Враховуючи те, що цей міжнародний документ ратифіковано, Українська держава повинна дотримуватись принципів цього акта.

Зараз Україна переживає спалах кримінальної активності, тероризму, екстремізму, політичних конфліктів, наявних негативних соціальних явищ – безробіття, інфляції, зубожіння населення, зростання злочинності. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання захисту прав і свобод дітей, а так само посилення захисту дитинства. Це включає в себе декілька напрямів. По-перше, це захист дитини від кримінального впливу сторонніх осіб та соціального середовища (близьких родичів та інших повнолітніх осіб), по-друге, диференціація та індивідуалізація кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх, у тому числі малолітніх осіб, по-третє, застосування передбачених законом покарань до осіб, які вчинили злочини, в яких потерпілим є дитина.

Кримінальне законодавство України охороняє суспільні відносини, які здійснюються за участі дітей або в їх інтересах, з метою забезпечення кримінально-правовими засобами умов для нормального фізичного, розумового і морально-духовного розвитку дитини. З іншого боку, варто зазначити, що проблема злочинів проти дітей, як і злочинності неповнолітніх, набагато ширша, адже сьогодні вона стала соціальним явищем, яке загрожує національній безпеці країни. Очевидно, що цей факт зазначеній проблематиці надає лише додаткової актуальності. За даними кримінальної статистики, від злочинів в 2015 році потерпіла 7841 дитина. Однак, реально ця цифра є набагато вищою через латентність багатьох посягань, у яких потерпілим є дитина, особливо корисливих та сексуальних.

Крім того, у 2015 році неповнолітніми або за їх участю вчинено 7467 злочинів; виявлено 5835 неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення та 616 випадків втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. Тих неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення, також слід зарахувати до потерпілих, оскільки держава і суспільство своєчасно не захистили їх від злочинного впливу, не уберегли їх від чинників, які спонукали їх до вчинення злочинів.

Серед створеного державою комплексу заходів із соціально-правового захисту прав і свобод дитини особливого значення, таким чином, набуває саме кримінально-правовий захист дитинства. Ця обставина зумовлює необхідність проведення детального аналізу всієї множини злочинів проти дитинства з метою розробки відповідних практично спрямованих положень, висновків і рекомендацій, вкрай необхідних в умовах існування в Україні гострої соціально-економічної і політичної кризи. Досягнення цієї мети неможливе без комплексного дослідження теоретичного підґрунтя протидії злочинам проти дитинства.

Підґрунтям для підготовки дисертаційної роботи та обґрунтування її

результатів стали наукові праці українських та зарубіжних вчених: П. П. Андрушка, М. І. Бажанова, О. М. Бандурки, Ю. В. Бауліна, А. Б. Благої, В. І. Борисова, С. В. Бородіна, В. С. Батиргареєвої, В. М. Бурдіна, С. Б. Гавриша, Я. І. Гілінського, В. О. Глушкова, Б. М. Головіна, В. К. Гришука, Н. О. Гуторової, Л. М. Демидової, С. Ф. Денисова, Т. А. Денисової, О. М. Джузи, О. О. Дудорова, О. О. Житного, В. П. Ємельянова, В. М. Карчевського, О. О. Кваши, В. С. Комісарова, М. Й. Коржанського, О. М. Костенка, Н. Ф. Кузнецової, В. М. Куца, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, Н. О. Лопашенко, В. В. Лунєєва, С. Я. Лихової, В. К. Матвійчука, П. С. Матишевського, М. І. Мельника, В. А. Мисливого, А. А. Музики, В. О. Навроцького, Є. С. Назимка, А. В. Наумова, Ю. В. Нікітіна, А. М. Орлеана, В. І. Осадчого, М. І. Панова, Є. О. Письменського, А. В. Савченка, В. В. Сташиса, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, В. П. Тихого, В. М. Трубникова, В. О. Тулякова, В. І. Тютюгіна, Є. В. Фесенка, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, В. Б. Харченка, О. М. Храмцова, П. В. Хряпінського, Г. В. Чеботарьової, Н. М. Ярмиш, С. С. Яценка, А. М. Яценка та багатьох інших.

Однак, навіть ураховуючи теоретичну і практичну значущість досліджень вказаних вчених, спеціального аналізу потребує кримінально-правовий захист дитинства в Україні, оскільки в минулому цій проблемі приділена лише фрагментарна увага, а нинішня ситуація в сфері захисту прав і свобод дитини потребує суттєвого удосконалення. Зазначене обумовило вибір теми дослідження та її змістовне наповнення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана на кафедрі кримінального права і кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ відповідно до: Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24.09.2010 р. № 14-10; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр. (пп. 3.5, 6.15, 8.13), затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015 р. № 275; пункту 5.21 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2015–2019 рр., схвалених Вченою радою цього ВНЗ 23.02.2016 р. (протокол № 2). Обрана тема також відповідає тематиці наукових досліджень кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ на 2014–2018 роки «Протидія злочинності кримінально-правовими та кримінологічними засобами» (номер державної реєстрації 0113U008195).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2012 року (протокол № 2).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є нове вирішення теоретико-прикладної проблеми кримінально-правового захисту дитинства в Україні, а також розробка нових механізмів удосконалення чинного законодавства та практики його застосування у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі *задачі*:

- визначити методологію дослідження кримінально-правового захисту дитинства в Україні;
- сформулювати поняття дитинства як об'єкта кримінально-правової охорони та дослідити правовий статус дитини у національному законодавстві та міжнародно-правових документах;
- проаналізувати розвиток законодавства про кримінально-правовий захист дитинства в Україні;
- здійснити узагальнення та систематизацію злочинів проти дитинства та провести їх класифікацію;
- визначити об'єкт злочинів проти дитинства, з'ясувати його зміст та класифікувати;
- розкрити проблему визначення предмета злочинів проти дитинства;
- надати характеристику об'єктивної сторони злочинів проти дитинства;
- проаналізувати значення ознак об'єктивної сторони злочинів проти дитинства;
- здійснити характеристику форм вини у злочинах проти дитинства;
- дослідити мотиви, мотивацію і цілі у злочинах проти дитинства;
- проаналізувати загальні та спеціальні ознаки суб'єкта злочинів проти дитинства;
- розглянути комплекс соціально-правових заходів протидії злочинам проти дитинства;
- здійснити аналіз заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються судами України до винних у вчиненні злочинів проти дитинства, та надати характеристику покаранням, які призначаються за злочини проти дитинства;
- розробити пропозиції з удосконалення напрямів кримінально-правового захисту дитинства в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері кримінально-правового захисту дитинства в Україні.

Предметом дослідження є кримінально-правовий захист дитинства в Україні.

Методи дослідження обрано з огляду на його об'єкт, предмет, мету і задачі. У роботі використовувались загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання об'єктивної дійсності, а саме: діалектичний (пізнання соціально-правових явищ у їх суперечностях, розвитку та змінах, що дало можливість об'єктивно оцінити методологічні та ідеологічні основи проблеми кримінально-правового захисту дитинства – усі розділи); історико-правовий (дослідження генези сучасного законодавства про злочини проти дитинства – підрозділ 1.3); системно-структурний (визначення дитинства та дослідження його сутності з урахуванням міждисциплінарних зв'язків науки кримінального права із суміжними науками та гострих соціально-економічних проблем сучасного українського суспільства – підрозділи 1.2, 1.3, 4.1); формально-логічний (вивчення основних та кваліфікованих складів злочинів проти дитинства – розділи 2, 3); метод наукової абстракції (під час пошуку оптимальної моделі кримінально-правового захисту дитинства в національному законодавстві – підрозділ 4.3); формально-догматичний (тлумачення окремих термінів, понять та формулювань – усі розділи); функціональний (при формулюванні пропозицій щодо можливих шляхів удосконалення закону про

кримінальну відповідальність, а також інших законодавчих актів з питань захисту прав і свобод дітей в Україні – розділ 3); порівняльно-правовий (при дослідженні підходів до кримінально-правового захисту дитинства в зарубіжному кримінальному законодавстві та міжнародному кримінальному праві – підрозділи 1.2, 1.3); статистичний (при дослідженні даних кримінальної статистики з проблематики, що вивчалась, а також опублікованої слідчої й судової практики – розділи 2, 3, підрозділи 3.1, 3.2); конкретно-соціологічний (вивчення матеріалів слідчої та судової практики, результатів проведених анкетувань та опитувань – розділи 3, 4); узагальнення точок зору, результатів дослідження (в усьому дослідженні) та інші методи.

Нормативну базу дисертації складають Конституція України, Кримінальний кодекс (далі – КК) України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Сімейний та Цивільний кодекси України, інші закони України стосовно правового захисту дітей, міжнародно-правові акти з питань захисту дитинства, підзаконні акти Президента України, Кабінету Міністрів України, інших центральних органів виконавчої влади, спрямовані на захист дитинства в Україні.

Емпіричною базою дослідження є результати аналізу статистичних даних Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, судових органів; узагальнені дані 1200 кримінальних справ і проваджень про злочини проти дитинства, вчинені в різних регіонах України; результати опитування та анкетування понад 300 дільничних інспекторів поліції та працівників підрозділів поліції у справах дітей, 100 осіб, які стали жертвами насильства в сім'ї, 220 батьків.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертаційного дослідження складають наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі філософії, теорії держави і права, кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології, соціології, психології, педагогіки, інших галузевих правових і соціальних наук.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є першим комплексним, монографічним дослідженням, в якому з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень науки здійснено аналіз кримінально-правового захисту дитинства в Україні, в результаті якого сформульовано низку інноваційних положень, висновків і пропозицій, які можуть слугувати подальшому розвитку кримінально-правової політики держави, удосконаленню законодавчої бази і правоохоронної практики. Зокрема:

вперше:

- запропоновано концепцію кримінально-правової охорони дитинства в Україні, яка ґрунтується на комплексній кримінально-правовій та кримінологічній характеристиці злочинів проти дітей та дитячої злочинності, системі протидії їм з урахуванням міжнародного досвіду такої діяльності;

- сформовано розуміння методології дослідження кримінально-правового захисту дитинства в Україні, що являє собою систему координат, яка формує пошук сукупності методів, загальнонаукових принципів, прийомів і способів, необхідних для наукового пізнання стану кримінально-правового захисту дітей від суспільно небезпечних посягань та вироблення на цій основі пропозицій щодо його удосконалення;

– здійснено кримінально-правовий аналіз системи злочинів проти дитинства з наступною їх класифікацією; в результаті встановлено, що у КК України передбачено посягання, спрямовані проти: новонародженої дитини; малолітніх; особи, яка не досягла статевої зрілості; дітей, які не досягли віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування; неповнолітніх або непрацездатних дітей, які перебувають на утриманні батьків;

– на підставі аналізу доктринальних положень щодо виділення загального, родового та безпосереднього об'єктів злочинів визначено, що безпосереднім об'єктом злочинів проти дитинства можуть бути особисті немайнові сімейні відносини, майнові сімейні відносини, а також відносини щодо нормального фізичного, психічного, статевого та духовного розвитку дитини, що зумовило можливість класифікації злочинів саме за цим критерієм;

– визначено систему заходів протидії злочинам проти дитинства, яка включає в себе, насамперед, кримінально-правовий її вектор, ефективне функціонування якого передбачає: 1) впровадження в Особливу частину КК України норм, які б передбачали відповідальність за насильство в сім'ї; 2) удосконалення кримінально-правового захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації; 3) посилення кримінально-правового захисту дітей від злочинів, що посягають на їх життя і здоров'я; 4) уніфікацію кваліфікуючих ознак складів злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків;

удосконалено:

– наукову позицію щодо виділення предмета злочинів проти дитинства, в результаті чого констатовано, що предмет злочину (там, де він може бути виокремлений) забезпечує повноту конструювання конкретного складу злочину, що сприяє успішному вирішенню завдань кримінально-правової кваліфікації вказаних злочинів, а також може виступати критерієм відмежування злочинних діянь одне від одного;

– науковий підхід щодо виділення ознак, характерних для причинного зв'язку у злочинах проти дитинства, зокрема його тимчасовість; завчасність діяння відносно шкідливих наслідків та його визначальний характер; невідворотність та реальна можливість настання шкідливих наслідків;

– аргументацію, що для насильницьких злочинів проти життя та здоров'я, а також проти статевої недоторканості дітей притаманні три види мотивації: ворожа, інструментальна та негативістська, кожна з яких включає декілька мотивів;

– наукові дані, що метою злочинів проти дитинства є бажання особи завдати шкоду правам і свободам дитини, при цьому мета виконує функції передбачення, програмування, регуляції, керування, корегування злочинної поведінки;

– систему аргументів на користь наявності у спеціального суб'єкта злочинів проти дитинства додаткових ознак (громадянство, вік, сімейні відносини та обов'язки, стать, посадовий статус і обов'язки, виробничі відносини та обов'язки, військовий обов'язок, відношення до технічних засобів підвищеної небезпеки, ситуативні особливі статуси, інші професійні підстави і відповідні обов'язки та ситуативні обов'язки на договірних підставах), що обумовлюють особливості конструювання складів відповідних злочинів;

дістали подальшого розвитку:

- система аргументів про недоцільність виокремлення в КК України окремого розділу «Злочини проти дитинства» (назва узагальнена), оскільки це обмежить можливість використання всієї бази кримінального законодавства в захисті дітей та призведе до неможливості поділу Особливої частини закону про кримінальну відповідальність за принципом родового об'єкта злочину (такий розділ повинен буде передбачати посягання, спрямовані або на надто різні, або на не завжди однорідні групи суспільних відносин, що суперечить усталеним традиціям побудови структури Особливої частини КК);

- наукова позиція щодо розуміння суспільно небезпечного діяння (дії чи бездіяльності), як ознаки об'єктивної сторони злочинів проти дитинства, під якою запропоновано розуміти активний або пасивний, усвідомлений, вольовий акт зовнішньої поведінки винної особи, який виражається у вчиненні суспільно небезпечного посягання на права, свободи та інтереси дитини, за що законодавством України передбачена кримінальна відповідальність;

- система поглядів щодо психічного ставлення винної особи до діянь, які віднесені до категорії злочинів проти дитинства: зроблено висновок, що таке ставлення особи у основному складі злочину здебільшого характеризується прямим умислом, у той час як у кваліфікованому – як прямим, так і непрямым умислом, а також необережністю, і зумовлено це тим, що основний склад сформульовано, як правило, як формальний, ознакою якого є вина у виді прямого умислу, а ознакою кваліфікованого (особливо кваліфікованого) складу є настання суспільно небезпечних наслідків, що може характеризуватися або умисною, або подвійною (змішаною) формою вини;

- наукова позиція щодо визнання неможливості вчинення будь-якого діяння, передбаченого КК України як злочин проти дитинства, без настання суспільно небезпечних наслідків, що дозволяє з урахуванням конструкції об'єктивної сторони матеріальних або формальних складів цих злочинів та доктринального вчення про стадії злочину визначити момент закінчення конкретного злочину цієї групи;

- доктринальне положення про необхідність подальшого проведення комплексних монографічних досліджень усіх елементів складу злочинів проти дитинства, що викликане іноді навіть діаметрально протилежними або антагоністичними точками зору щодо їх розуміння, що, у свою чергу, негативно впливає як на розвиток науки кримінального права, так і практику застосування відповідних кримінально-правових норм.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані і вже використовуються:

- у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження питань кримінально-правового захисту дитини (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в діяльність Кримінологічної асоціації України від 10 травня 2016 року);

- у правотворчості – з метою удосконалення правових норм, спрямованих на захист дитинства від протиправних посягань (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у законотворчу діяльність Комітету Верховної Ради

України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності № 04-18/11–1829 від 05.09.2016 р.);

– у правозастосовній діяльності – для розробки заходів протидії злочинам проти дитинства (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність постійної комісії з правових питань, регуляторної політики, законності, громадського порядку, боротьби з корупцією та злочинності Харківської обласної ради № 05-22/91 від 20.08.2015 р.);

– у навчальному процесі – при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять з навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінологія», «Кримінально-виконавче право» та інших дисциплін кримінально-правового циклу у вищих юридичних навчальних закладах і на юридичних факультетах (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 25 травня 2016 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконане здобувачем самостійно, викладені положення, що виносяться на захист, розроблені автором особисто. У публікаціях, що додатково відображають результати дослідження, виконаних здобувачем у складі авторських колективів, здобувачем особисто здійснено кримінально-правовий та кримінологічний аналіз злочинів та злочинності, а також обґрунтовано застосування окремих заходів протидії. Власні теоретичні розробки здобувача у цих працях становлять до 20 %.

Наукові ідеї і розробки співавторів опублікованих праць у дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації обговорювались на засіданнях кафедр кримінального права і кримінології факультету № 1 та кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, а також були оприлюднені на одинадцяти міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах, семінарах, зокрема: «Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі» (Харків, 2012), «Актуальні проблеми кримінальної відповідальності» (Харків, 2013), «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції» (Харків, 2014), «Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції» (Харків, 2014), «Еволюція уявлень про злочини і покарання у суспільно-правовій думці (до 250-річчя праці Чезаре Беккарія «Про злочини та покарання»)» (Харків, 2014), «Правовое регулирование сотрудничества Украины и Молдовы с Европейским Союзом» (Кишинев–Трускавец, 2014), «Актуальні питання протидії торгівлі людьми» (Харків, 2014), «Актуальні питання діяльності правоохоронних органів у сфері протидії кіберзлочинності» (Харків, 2014), «3 нагоди 66-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини» (Київ, 2014), «Сучасні проблеми правового та соціального розвитку держави» (Харків, 2014), «Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми» (Харків, 2015).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображені в двох індивідуальних монографіях (2014 р., 2015 р.), двадцяти шести наукових статтях, опублікованих у наукових фахових та внесених до наукометричних баз виданнях (зокрема, п'ять із них опубліковано в періодичних виданнях інших держав із наряду, з якого підготовлено дисертацію), двох статтях в інших виданнях, одинадцяти тезах виступів на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах, двох одноособових та десяти колективних працях, які додатково відображають результати дисертаційного дослідження.

Структура дисертації відповідає її меті й задачам та складається зі вступу, чотирьох розділів, які об'єднують п'ятнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 404 сторінки. Основний текст – 355 сторінок. Список використаних джерел містить 414 найменувань і займає 43 сторінки. Додатки займають 6 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначається її зв'язок із програмами, планами, темами наукових досліджень, описується рівень наукової розробленості, визначаються об'єкт, предмет, мета, задачі дослідження, його методологічні й методичні засади, основні складові наукової новизни, висвітлено практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію та публікації автора, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Методологічні засади та загальнотеоретичні основи дослідження кримінально-правового захисту дитинства в Україні» складається з чотирьох підрозділів. У *підрозділі 1.1 «Методологія дослідження кримінально-правового захисту дитинства в Україні»* зазначається, що методологія такого захисту являє собою систему координат, що формує пошук сукупності методів, загальнонаукових принципів, прийомів і способів, необхідних для наукового пізнання стану кримінально-правового захисту дітей від суспільно небезпечних посягань та вироблення на цій основі пропозицій щодо його удосконалення.

Методологія дослідження кримінально-правового захисту дитинства в Україні повинна враховувати стан правового регулювання захисту дітей в Україні, динаміку злочинності проти дитинства та злочинності серед неповнолітніх, систему соціально-правових заходів запобігання злочинності проти дітей та систему кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні діяння проти дитинства.

Методологія дослідження має носити конкретний характер і бути спрямована на досягнення завдань, цілей і мети дослідження, тобто забезпечувати комплексний аналіз кримінально-правового захисту дитинства в Україні та науково обґрунтовані положення, висновки і пропозиції щодо посилення ефективності такого захисту.

У *підрозділі 1.2 «Поняття дитини та її правовий статус у національному законодавстві і міжнародно-правових документах»* зазначається, що визначення поняття дитини у національному законодавстві та міжнародно-правових документах сприяє дослідженню розвитку законодавства про кримінально-правовий захист дитинства в Україні та класифікації злочинів проти дитинства. Встановлення

правового статусу дитини забезпечує адресність і конкретність заходів соціального і правового захисту прав і свобод та законних інтересів дитини.

Правовий статус дитини регулюється Загальною декларацією прав людини (1948 р.), Декларацією прав дитини (1959 р.), Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (1966 р.), Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), Конвенцією про права дитини (1989 р.), Європейською конвенцією про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом (1975 р.), Сімейним кодексом України, Цивільним кодексом України, Законом України «Про охорону дитинства» та іншими.

На підставі проведеного аналізу зазначених нормативних актів зроблено висновок, що всі діти, незалежно від особистих якостей та ознак в рівній мірі захищаються законодавством України, у тому числі кримінальним. Натомість встановлено, що наразі відсутнє уявлення про дитину як про суб'єкта правових відносин, тому у національному законодавстві існує термінологічна багатоваріантність: дитина, неповнолітній, малолітній, підліток та інше. Кожне з визначень має право на існування, застосування й теоретичне пояснення, оскільки вживається в законодавстві. Проте, між ними не можна ставити знак рівності. Поняття «дитина», яке є узагальнюючим, визначене у багатьох міжнародних та національних правових актах, і в даному дослідженні використовується для позначення особи, яка не досягла 18 років.

У підрозділі 1.3 «Розвиток законодавства про кримінально-правовий захист дитинства в Україні» зазначається, що створення умов, що сприяють нормальному фізичному, інтелектуальному і духовному розвитку особистості дитини є ефективним засобом протидії злочинам проти дітей, що є одним із завдань кримінально-правового захисту дитинства в Україні. За період незалежності України законодавство у сфері захисту прав та свобод дитини, а також кримінально-правового захисту прав дітей, сягнуло значного розвитку. Про це свідчить розгалужена нормативно-правова база, що регулює дане питання, а також усталений механізм діяльності держави, спрямований на захист дітей. Ще одним підтвердженням цього є те, що національним законодавством сформовано систему забезпечення безпеки дитинства: захист сім'ї і дітей, створення необхідних умов для виховання і нормального розвитку дитини, гарантії прав та обов'язків батьків і посадових осіб, зобов'язаних піклуватись про дітей, юридична відповідальність за посягання на права й свободи дитини, відповідальність неповнолітніх за вчинення ними кримінальних правопорушень. У сфері дії законодавства, яке наповнює вказану систему реальним змістом, особлива роль відводиться кримінально-правовому захисту дитинства, який з розвитком економічного та соціального стану держави також потребує удосконалення. Високий рівень злочинності проти дітей, велика кількість соціально незахищених дітей, значна поширеність умов і причин, що породжують злочинність серед неповнолітніх, обумовлюють також необхідність змін і доповнень до чинного законодавства, зокрема, до Законів України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про охорону дитинства», «Про біженців» та до КК України.

У підрозділі 1.4 «Система злочинів проти дитинства та їх класифікація» обґрунтовано доводиться, що класифікація злочинів проти дитинства забезпечує правильне застосування законів при розслідуванні кримінальних проваджень та встановленні необхідного та достатнього покарання за злочини проти дітей.

Встановлено, що у КК України передбачено 53 склади злочинів проти прав та законних інтересів дитини. Такими злочинами є посягання, спрямовані проти: 1) новонародженої дитини – ст. 117; ч. 2 ст. 135; ст. 148; 2) малолітніх – п. 2 ч. 2 ст. 115; ч. 1 ст. 135; ч. 2 ст. 136; ч. 2 ст. 146; ч. 4 ст. 152; ч. 3 ст. 153; ч. 2 ст. 156; ч. 2 ст. 299; ч. 3 ст. 307; 3) особи, яка не досягла статевої зрілості – ч. 1 ст. 155; 4) дітей, які не досягли віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування – ст. 150; 5) осіб, які не досягли 16-річного віку – ч. 1 ст. 156; 6) неповнолітніх – ч. 3 ст. 120; ч. 3 ст. 130; ч. 2 ст. 133; ст. 137; ч. 2 ст. 140; ст. 141; ч. 2 ст. 142; ч. 2 ст. 144; ч. 2 ст. 147; ч. 2, 3 ст. 149; ч. 3 ст. 152; ч. 2 ст. 153; ч. 2 ст. 155; ч. 2 ст. 156; ст. 164; ст. 166; ст. 167; ст. 168; ст. 169; ч. 2 ст. 172; ч. 2 ст. 181; ч. 2, 3 ст. 300; ч. 2, 3 ст. 301; ч. 3 ст. 302; ч. 3 ст. 303; ст. 304; ч. 2 ст. 307; ч. 3 ст. 309; ч. 3 ст. 314; ч. 2 ст. 315; ч. 2 ст. 317; ст. 323; ст. 324; ч. 1 ст. 442; 7) неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на утриманні батьків – ст. 164.

Розділ 2 «Об’єктивні ознаки злочинів проти дитинства» містить чотири підрозділи. У підрозділі 2.1 «Об’єкт злочинів проти дитинства: зміст та класифікація», враховуючи розмаїття наявних сьогодні доктринальних точок зору щодо визначення об’єкта злочину, запропоновано приєднатися до концепції «об’єкт злочину – суспільні відносини», яку на сьогодні можна впевнено вважати універсальною, і під останнім розуміти ті поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність суспільні відносини, яким в результаті вчинення злочину заподіюється істотна шкода або створюється загроза заподіяння такої.

У цьому підрозділі дослідження наголошено, що загальним об’єктом злочину є усі суспільні відносини, що поставлені під охорону кримінального законодавства України. На законодавчому рівні, в узагальненому виді, він закріплений у ч. 1 ст. 1 КК України, що визначає завдання цього закону. Зважаючи на специфіку злочинів проти дитинства, спільним для них сегментом загального об’єкта злочинів можна вважати сімейні, а також інші відносини, які забезпечують нормальний розвиток дитини. Крім того, до структури об’єкта всіх злочинів проти дитинства завжди входять сімейні відносини та відносини, які забезпечують нормальний розвиток дитини у відповідності з її особистими потребами й інтересами суспільства, яке зацікавлене, щоб підростаюче покоління було інтелектуально розвинутим, фізично здоровим і морально та етично вихованим. Інакше кажучи, таким об’єктом є сімейні відносини та відносини, які забезпечують нормальний моральний та фізичний розвиток дитини.

Зважаючи на значну кількість закріплених законом України про кримінальну відповідальність злочинів проти дитинства, зазначено, що їх безпосереднім об’єктом можуть бути особисті немайнові сімейні відносини, майнові сімейні відносини, відносини щодо нормального фізичного, психічного, статевого та духовного розвитку дитини тощо. Саме за цим об’єктом розглядувана група злочинів класифікована на види, а саме:

– злочини проти дитинства, що посягають на особисті немайнові сімейні відносини (наприклад, підміна дитини (ст. 148 КК України), розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК України), незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) (ст. 169 КК України);

– злочини проти дитинства, що посягають на майнові сімейні відносини (наприклад, ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК України), зловживання опікунськими правами (ст. 167 КК України);

– злочини проти дитинства, що посягають на нормальний фізичний, психічний, статевий та духовний розвиток дитини. Цю групу злочинів, у свою чергу, поділено на дві підгрупи, які складають такі злочини:

а) неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137 КК України), злісне невиконання обов'язків з догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України), кваліфіковані склади статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості (ч. ст. 155 КК України), розбещення неповнолітніх (ч. 2 ст. 156 КК України);

б) експлуатація дітей (ст. 150 КК України), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК України), спонукання неповнолітніх до застосування допінгу (ст. 323 КК України), схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів (ст. 324 КК України), статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ч. 1 ст. 155 КК України), розбещення неповнолітніх (ч. 1 ст. 156 КК).

Безпосереднім об'єктом першої групи злочинів проти дитинства є особисті немайнові сімейні відносини, тобто суспільні відносини, які складаються між членами сім'ї з приводу нематеріальних цінностей, необхідних для забезпечення нормального існування сім'ї.

Безпосереднім об'єктом другої групи злочинів проти дитинства є майнові сімейні відносини, тобто суспільні відносини, які складаються між членами сім'ї з приводу матеріальних цінностей, необхідних для забезпечення нормального існування сім'ї.

Безпосереднім об'єктом третьої групи злочинів проти дитинства є суспільні відносини щодо нормального фізичного, психічного, статевого та духовного розвитку неповнолітніх, що виникають між останніми та особами, на яких у встановленому законодавством порядку покладено сімейні, професійні або службові обов'язки щодо забезпечення такого розвитку, а також суспільні відносини щодо нормального фізичного, психічного та духовного розвитку неповнолітніх, які виникають між останніми та іншими членами суспільства або державою щодо забезпечення такого розвитку.

Аналіз об'єктів злочинних посягань проти дитинства, на думку дисертанта, засвідчив категоричну неможливість їх кримінально-правової регламентації в окремому розділі Особливої частини КК України (хоч у кримінально-правовій доктрині доцільність такої регламентації обґрунтовується деякими науковцями).

У підрозділі 2.2 «Предмет злочинів проти дитинства» останній розуміється як речі матеріального світу або нематеріальні об'єкти, властивості яких обумовлюють у конкретному діянні особи наявність або відсутність ознак відповідного злочину.

Особливістю предмета множини злочинів, що розглядаються, є те, що предмет злочину, як такий, може бути визначений не в усіх злочинах проти дитинства. У будь-якому випадку, особливо у складах тих злочинів, де він може бути власне встановлений, його кримінально-правове значення полягає у тому, що предмет злочину, насамперед, забезпечує повноту конструювання конкретного складу злочину, що сприяє успішному вирішенню завдань кримінально-правової кваліфікації, а також може виступати критерієм розмежування суспільно небезпечних діянь.

У підрозділі 2.3 «Загальна характеристика об'єктивної сторони злочинів проти дитинства» наведено додаткові аргументи на користь розуміння об'єктивної сторони злочинів проти дитинства як сукупності передбачених кримінальним законом ознак, що виражають зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, яке посягає на об'єкти кримінально-правового захисту дитинства, а також характеризує зовнішню сторону посягання особи на суспільні відносини у сфері прав, свобод і інтересів дитини та є предметом її суб'єктивної оцінки.

Зазначено, що суспільно небезпечне діяння (дія чи бездіяльність), як ознака об'єктивної сторони злочинів проти дитинства, – це активний або пасивний, усвідомлений, вольовий акт зовнішньої поведінки винної особи, який виражається у вчиненні суспільно небезпечного посягання на права, свободи та інтереси дитини, за що законодавством України передбачена кримінальна відповідальність.

Дисертантом констатовано, що переважна більшість злочинів проти дитинства вчиняється шляхом дії, наприклад, умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК України), зґвалтування (ч. 3, 4 ст. 152 КК України), підміна дитини (ст. 148 КК України), експлуатація дітей (ст. 150 КК України), статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155 КК України), насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ч. 2, 3 ст. 153 КК України) і ряд інших злочинів. Шляхом бездіяльності вчиняються, зокрема, ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК України), залишення в небезпеці (ч. 2 ст. 135 КК), ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ч. 2 ст. 136 КК) тощо.

Крім того, зазначено, що в Особливій частині КК України суспільно небезпечне діяння як ознака об'єктивної сторони злочинів проти дитинства визначено різними способами, зокрема: 1) вказується лише на суспільно небезпечне діяння (зґвалтування неповнолітньої особи, втягнення неповнолітнього в злочинну діяльність тощо); 2) називаються тільки суспільно небезпечні наслідки (тяжкі тілесні ушкодження, експлуатація дітей тощо); 3) вказується як дія або бездіяльність, так і суспільно небезпечні наслідки (зґвалтування з особливо тяжкими наслідками, ненадання допомоги дитині, що знаходиться в небезпеці тощо).

Дисертантом констатується, що особливістю злочинних наслідків у злочинах проти дитинства є те, що вони майже не зустрічаються в «чистому» вигляді – фізична шкода часто поєднується з майновою шкодою, а майнова шкода – з моральною. Крім того, відповідним злочином у багатьох випадках заподіюється моральна шкода близьким і рідним дитини – вони зазнають психічні страждання, нервові стреси. Зважаючи на це, злочинні наслідки дитині не можуть бути повністю відшкодовані, нейтралізовані чи усунені. Навіть при відшкодуванні матеріальних

збитків від злочину у неповнолітнього потерпілого залишиться психологічна травма, наслідки злочину залишаться в його пам'яті.

Наголошено, що незалежно від конструкції об'єктивної сторони складів злочинів проти дитинства (матеріальних або формальних), обов'язковою ознакою будь-якого злочину цієї групи є суспільно небезпечні наслідки, адже злочину без суспільно небезпечних наслідків не існує. Дію чи бездіяльність, які не заподіюють суспільно небезпечних наслідків, немає ні підстав, ні потреби вважати або визнавати злочином. Злочинні наслідки є матеріальним виявом суспільної небезпечності діяння. Саме тому вчинення будь-якого діяння, передбаченого КК України як злочин, у тому числі і будь-якого діяння, передбаченого КК України як злочин проти дитинства, неминуче тягне за собою суспільно небезпечні наслідки. Інша річ, що конструкція об'єктивної сторони матеріальних або формальних складів злочинів проти дитинства очевидно дозволяє, з точки зору доктринального вчення про стадії злочину, визначити або констатувати момент закінчення конкретного складу злочину цієї групи. У будь-якому випадку суспільно небезпечні наслідки у формальних складах злочинів проти дитинства також необхідно встановити і конкретизувати, оскільки це є необхідним для індивідуалізації кримінальної відповідальності або застосування інших заходів кримінально-правового характеру.

У цьому підрозділі дослідження дисертантом доводиться, що причинно-наслідковий зв'язок як ознака об'єктивної сторони злочинів проти дитинства – це об'єктивно існуючий зв'язок між діянням (дією або бездіяльністю – причиною) та суспільно небезпечними наслідками, коли вчинена дія або бездіяльність з неминучістю викликає (породжує) настання суспільно небезпечних наслідків (наслідків злочинів). Цей зв'язок у злочинах проти дитинства характеризується низкою ознак, зокрема він здійснюється в певному часі та однією із ознак є його тимчасовість. Крім того, для встановлення наявності причинного зв'язку між діянням і завданням дитині шкоди (наслідком) необхідно встановити, що діяння було вчинене до настання шкідливих наслідків. Причинний зв'язок забезпечується також невідоротністю, реальною можливістю та великою вірогідністю настання шкідливих наслідків саме в результаті вчинення даного (конкретного) діяння. Для підтвердження наявності причинного зв'язку необхідно, щоб серед усіх інших обставин, що сприяють виникненню конкретних суспільно небезпечних наслідків, вчинене діяння було визначальним (головним) і з невідоротністю викликало саме шкідливі наслідки.

Встановлення причинного зв'язку між діяннями та наслідками у злочинах проти дитинства, на думку дисертанта, є необхідною умовою не лише для кваліфікації корпусу злочинів, що розглядаються, але й для індивідуалізації покарання, а також, в передбачених законом випадках, застосування інших заходів кримінально-правового характеру. При цьому, враховуючи той факт, що потерпілими у цих злочинах є діти, тобто найменш захищені члени суспільства, процес встановлення причинного зв'язку між суспільно небезпечним діянням та наслідками, у виді порушення їх прав, свобод та законних інтересів, обумовлений особливим ставленням до нього правозастосовника.

У підрозділі 2.4 *«Значення ознак об'єктивної сторони злочинів проти дитинства»* визначено, що ознаки, які характеризують об'єктивну сторону злочинів

проти дитинства, а саме: суспільно небезпечні діяння, які завдають або можуть завдати шкоду дитині; суспільно небезпечні наслідки, які настали для дитини в результаті протиправних дій (бездіяльності); причинний зв'язок між діяннями і небезпечними для дитини наслідками; місце вчинення протиправних діянь проти дитини; час їх вчинення; обстановка та ситуація, в яких були вчинені суспільно небезпечні діяння проти дитини; засоби, знаряддя і способи вчинення таких протиправних діянь мають значення, перш за все, для встановлення наявності відповідного складу злочину і тим самим – для підстави кримінальної відповідальності. Також вони впливають на кваліфікацію діяння за відповідними статтями Особливої частини КК України, призначення справедливого покарання, а також можливості звільнення від кримінальної відповідальності (або від покарання) за окремі злочини проти дитинства.

Розділ 3 «Суб'єктивні ознаки злочинів проти дитинства» містить чотири підрозділи. У підрозділі 3.1 *«Вина та її форми у злочинах проти дитинства»* відстоюється думка про те, що вина є основною юридичною ознакою, що характеризує психічний стан особи, яка вчинила правопорушення, тому вона має загальнотеоретичне значення і досліджується різними галузями юридичної науки, зокрема кримінального, адміністративного, цивільного, трудового права.

Зазначено, що за кримінальним законодавством, злочином визнається тільки винне суспільно небезпечне діяння. Без вини немає як складу злочину, так і злочину, особа не підлягає кримінальній відповідальності та покаранню, які б суспільно небезпечні наслідки від її діяння не настали. Тобто про вину можна говорити, як про один із найважливіших принципів застосування покарання у кримінальному праві.

Розглянуто різні види психічного ставлення винної особи до діянь, що віднесені до категорії злочинів проти дитинства. Зроблено висновок, що ставлення особи до простого складу злочину здебільшого характеризується прямим умислом, у той час як до кваліфікованого – як прямим, так і непрямим умислом, а також необережністю, що зумовлено тим, що основний склад, як правило, сформульовано як формальний, ознакою якого є вина у виді прямого умислу, а ознакою кваліфікованого (особливо кваліфікованого) складу є настання суспільно небезпечних наслідків, що може характеризуватися або умисною, або подвійною (змішаною) формою вини. Наприклад, у ст. 150 КК України «Експлуатація дітей» прямий умисел має місце: при залученні декількох дітей до праці, у разі використання праці дитини на шкідливому виробництві, ставленні винної особи до віку дитини, яка залучена до експлуатації. Непрямий умисел має місце у разі заподіяння істотної шкоди освітньому рівню розвитку дитини. Злочинна самовпевненість, так само як і злочинна недбалість, має місце у разі заподіяння дитині істотної шкоди для її здоров'я, тобто фізичного розвитку.

У підрозділі 3.2 *«Мотив у злочинах проти дитинства»* досліджено такий важливий елемент суб'єктивної сторони, як мотив вчинення злочину, тобто обставини, спонукальні причини до вчинення злочину.

На підставі аналізу літературних джерел, слідчої та судової практики доводиться, що у злочинах проти дитинства мотив і мотивацію необхідно розрізняти. Мотив регулює спрямованість дій злочинця, а мотивація обумовлює

злочинну поведінку, що являє собою систему факторів, які спонукають суб'єкта до вчинення злочину.

Зазначається, що мотиви злочинної поведінки необхідно досліджувати у їх взаємозв'язку з усіма обставинами життя особи, її характеру, соціального стану, суспільних зв'язків, професійних навичок, інтелекту та інших індивідуальних якостей. Мотив злочину більш вузьке поняття, відносно відокремлений інтегральний психічний прояв, а мотивація злочину – більш широке поняття, це динамічний процес формування, розвитку і реалізації мотиву у вчиненні суспільно небезпечного діяння.

Дисертантом констатується, що для насильницьких злочинів проти життя та здоров'я, а також статевої недоторканності дітей притаманні три види мотивації, кожен з яких включає можливість наявності декількох мотивів. Ворожа мотивація обумовлена відповідними почуттями винної особи до потерпілого. Такими почуттями можуть бути ворожість та ненависть. Стан ворожості та гніву виникає нерідко у конфліктній ситуації, іноді у відповідь на поведінку потерпілого або внаслідок непереборної перешкоди до досягнення мети.

Іншим видом мотивації є інструментальна мотивація. Вона має місце в тих випадках, коли злочинці не відчують ворожих почуттів до потерпілих, а прагнуть шляхом вчинення злочину задовольнити іншу свою потребу, наприклад, матеріальну. Прикладом такої мотивації є корислива мотивація в насильницько-корисливих злочинах: грабіж, розбій, вимагання тощо. Інструментальна мотивація присутня і в діях осіб, які вчиняють насильницькі злочини під впливом потреби зняти емоційну напругу. Іноді в насильницькому злочині поєднується ворожа та інструментальна мотивація. Наприклад, коли винна особа погрожує вбивством потерпілому, відчуючи ворожість та ненависть до нього, а також бажає, щоб він не вчиняв дій, які можуть завадити злочинцю.

В основі негативістської мотивації лежить потреба винної особи ствердитись на різних рівнях соціального життя. Часто ця потреба реалізується через приниження честі та гідності дітей, застосовування до них різних видів фізичного, психічного, економічного чи сексуального насильства.

Одним з найпоширеніших мотивів злочинів, що розглядаються в дисертаційному дослідженні, є корисливий мотив. Він є притаманним для таких злочинів як експлуатація дитини, використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, втягнення неповнолітніх в злочинну діяльність та інших. Підтримано позицію щодо наступного визначення корисливого мотиву – це бажання задовольнити індивідуальну потребу шляхом передбаченого законом заволодіння або створення умов для заволодіння чужим майном або майновими правами, що не належать винній особі, або шляхом незаконного звільнення від майнових обов'язків та зменшення звичайних та необхідних при відповідних обставинах особистих витрат.

Зроблено висновок, що хоча чинний Кримінальний процесуальний кодекс не вимагає безпосередньо від осіб, які проводять кримінальне провадження, встановлення мотивів вчинення злочину, але це повинно бути зроблено в кожному конкретному випадку, незалежно від того, чи є мотив обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину, чи не є.

У підрозділі 3.3 «Мета у злочинах проти дитинства» остання полягає у досягненні бажаного результату суспільно-небезпечного діяння. Встановлення мети і характеру дій злочинця дають можливість виявити не тільки загальний зміст мотиву злочину проти дітей, яким керувався винний при його вчиненні, а й які злочинні інтереси переслідував.

На думку дисертанта, метою злочинів проти дитинства є бажання особи (прямий чи непрямий умисел) завдати шкоду правам і свободам іншої особи, яка не досягла повноліття, при цьому винна особа має знати, що завдає шкоду неповнолітній особі, або, виходячи із обставин, усвідомлювати, що суспільно небезпечне діяння вчинене нею, завдає або може завдати шкоду правам і інтересам саме неповнолітнього. Мета виконує функції передбачення, програмування, регуляції, керування, коректування злочинної поведінки. Хоча закон не завжди включає мету в число елементів складу злочину, вона підлягає з'ясуванню в усіх кримінальних провадженнях. Установлення мети – важлива умова правильної кримінально-правової оцінки діяння й установлення істини у кримінальному провадженні.

Наголошено, що у злочинах проти дитинства часто зустрічається корислива мета. Це, зокрема, стосується вбивства малолітньої чи неповнолітньої особи з корисливих спонукань, експлуатації дитини, зловживання опікунськими правами тощо. Підтримано позицію тих вчених, які під корисловою метою розуміють намагання винного неправомірно збагатитися або отримати майнову вигоду для себе, а також третіх осіб, коло яких є необмеженим.

У підрозділі 3.4 «Суб'єкт злочинів проти дитинства» з'ясовується, що суб'єктом злочину є лише фізична особа, яка вчинила злочин у певному передбаченому Кримінальним кодексом України віці, і є осудною.

Дисертант вказує, що суб'єктами злочинів проти дитинства можуть бути громадяни України, іноземці, особи без громадянства. Не можуть бути суб'єктами злочинів проти дитинства юридичні особи (підприємства, установи, організації та ін.). У випадку, коли неповнолітній дитині завдано шкоди внаслідок вчинення стосовно неї суспільно небезпечного діяння, то кримінальну відповідальність будуть нести винні в цьому діянні службові особи, або громадяни – фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності.

Кримінальній відповідальності за злочини проти дитинства підлягають особи, яким до вчинення злочину, як правило, виповнилось шістнадцять років. Згідно зі ст. 22 Кримінального кодексу України особи, які вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за злочини, визначені цією статтею у переліку злочинів, який є вичерпним і не підлягає розширенню на інших, крім законних підставах.

Наголошено, що спеціальний суб'єкт злочинів проти дитинства характеризується такими додатковими ознаками: 1) громадянство (громадянин України, особа без громадянства, іноземці з різними офіційними статусами); 2) вік (особи від 14 до 16 років, особи старші за 16 років, особи, які досягли 18 років); 3) сімейні відносини та обов'язки (наприклад, несплата аліментів, невиконання батьківських обов'язків тощо); 4) статеві ознаки (статеві злочини різних форм); 5) посадовий статус і обов'язки (службові злочини та зловживання); 6) виробничі і

господарські відносини та обов'язки; 7) військовий обов'язок (військові злочини); 8) відношення до транспортних та технічних засобів підвищеної небезпеки; 9) ситуативні особливі статуси; 10) інші професійні підстави і відповідні обов'язки (медичні працівники, педагоги, рятувальники тощо); 11) ситуативні обов'язки на договірних підставах (доглядачі за хворими чи малолітніми тощо).

Зазначено, що суб'єкти окремих злочинів проти дитинства можуть бути виключно спеціальними. Так, суб'єктами втягнення неповнолітніх в злочинну діяльність (ст. 304 КК) є тільки особи, які досягли 18-річного віку, а суб'єктами злісного ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК) – особи, записані як матір або батько у свідоцтві про народження дитини, або особи, прирівняні до статусу батьків: усиновлювачі, вітчим, мачуха, особа, що взяла дітей на постійне виховання, або на утримання за умови, що обов'язок платежу аліментів покладений на таких осіб рішенням суду.

Дисертантом доведено, що питання про суб'єкт злочинів проти дитинства набуває особливої актуальності в зв'язку з необхідністю посилення протидії злочинності взагалі та кримінально-правового захисту дітей, зокрема. Посиленої уваги потребує дослідження спеціального суб'єкта злочинів проти неповнолітніх, зокрема, з боку батьків та опікунів. Адже вони для дітей мають бути втіленням турботи, захисту, надійності та любові. У всіх випадках, коли дитина піддається насильству у сім'ї, її психічне здоров'я, зазнає суттєвих негативних змін; нерідко шкоди зазнає й фізичне здоров'я такої особи. Кримінальна статистика свідчить, що сім'я може бути місцем, де панує найжорстокіше насильство, жертвами якого є не лише дорослі, але й діти.

Розділ 4 «Заходи протидії злочинам проти дитинства» складається з трьох підрозділів. У підрозділі 4.1 *«Соціально-правові заходи протидії злочинам проти дитинства»* зазначається, що охорона дитинства – це система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав. Система соціально-правових заходів протидії злочинам проти дитинства, яка включає в себе і кримінально-правовий захист дитинства, має враховувати різні категорії дітей, захист прав і свобод яких держава гарантує незалежно від їх соціального становища, освіти, здоров'я та інших обставин дитячого розвитку.

Дисертантом доведено, що заходи охорони дитинства взагалі та кримінально-правової охорони зокрема систематизовані у відповідності до їх галузевого спрямування. Безпосередньо заходи протидії злочинам проти дитинства можна систематизувати наступним чином: 1) заходи виявлення причин і умов виникнення злочинності проти неповнолітніх; 2) заходи протидії злочинам проти неповнолітніх; 3) заходи протидії злочинам проти окремих категорій неповнолітніх; 4) заходи протидії злочинності неповнолітніх.

Основними напрямками захисту дітей є: а) створення умов для зниження безнаглядності неповнолітніх; б) створення мережі установ, що здійснюють профілактичну і соціально-реабілітаційну роботу з дітьми і підлітками; в) забезпечення таких установ необхідним автотранспортом, медичними, побутовими умовами та іншою технікою; г) проведення комплексу наукових досліджень з удосконалення методів профілактичної роботи з підлітками-

правопорушниками; д) розробка шляхів апробації відповідних методик; є) організація перепідготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів по роботі з неблагонадійними сім'ями, бездоглядними дітьми і дітьми з асоціальною поведінкою; ж) дотримання законодавства в сфері дитячої трудової зайнятості; з) розвиток економіки, створення робочих місць, виконання соціальних і правових гарантій забезпечення прав людини, зокрема, прав батьків на гідну оплату праці з метою забезпечення належних умов розвитку дітей.

У підрозділі 4.2 «Покарання в системі заходів протидії злочинам проти дитинства» зазначається, що кожний етап розвитку держави та права супроводжується впровадженням різних систем та видів покарань. Історія свідчить про те, що кримінальні покарання та їх система, як правило, перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємодії з конкретними умовами та епохою, загальним устроєм життя суспільства, станом економіки та фінансів держави, її суспільно-політичним ладом, морально-етичними й правовими поглядами, звичаями й звичками, а також ідеологічними стереотипами, що склалися в суспільстві.

У цьому підрозділі дослідження наголошено, що передбачені чинним кримінальним законодавством України окремі види покарань утворюють певну їх систему, яка закріплена в ст. 51 КК України у формі встановленого кримінальним законом і обов'язкового для суду вичерпного переліку видів покарань, розташованих у певному порядку – відповідно до ступеня їх суворості. Встановлюючи цей перелік, законодавець, по-перше, створює тим самим основу для побудови санкцій у відповідних статтях Особливої частини КК, де передбачені окремі види покарання і визначені межі їх призначення за певні злочини і, по-друге, надає можливість забезпечити, при застосуванні судами конкретних покарань, необхідну їх індивідуалізацію відповідно до ступеня тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного та обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання.

Вчинення злочину проти дитини є кваліфікуючою ознакою, яка в диспозиції норм кримінального законодавства обумовлюється, як обтяжуюча обставина. В п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України зазначено, що при призначенні покарання однією з обставин, які його обтяжують є вчинення злочину щодо малолітнього, а в п. 9 ч. 1 ст. 67 КК України такою обставиною є вчинення злочину з використанням малолітнього. Обтяжуючою обставиною буде вважатись і вчинення злочину щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності (п. 7 ч. 1 ст. 67 КК України), тобто закон також встановлює посилену відповідальність за посягання на жінку, яка виношує майбутню дитину.

На підставі проведеного аналізу розмірів і видів покарань, призначених за вчинення злочинів проти дитинства, зроблено висновок, що вони караються за кримінальним законодавством України, як правило, значно більше, ніж такі ж злочини, коли вони не спрямовані проти дітей. Що ж стосується безпосередньо покарання неповнолітніх, які вчинили злочин, то важливим є розуміння того, що позбавлення волі або її обмеження пов'язані з відривом засудженого від звичайного середовища та тягнуть за собою ослаблення, а інколи і втрату соціально корисних зв'язків, суттєве обмеження виконуваних соціальних ролей. В результаті, особистість засудженого зазнає змін, які не завжди є позитивними. Через це після

звільнення і повернення в попереднє соціальне оточення у особи виникає багато різних адаптаційних проблем.

У підрозділі 4.3 «Удосконалення кримінально-правового захисту дитинства в Україні» зазначається, що в процесі аналізу всієї сукупності складів злочинів, що передбачають відповідальність за злочини проти дитинства, виявлено низку проблем, вирішення яких може сприяти ефективному захисту прав дітей. В контексті зазначеного дисертантом доведено, що особливої уваги потребують:

1) впровадження в Особливу частину закону про кримінальну відповідальність нових норм. Наразі у кримінальному законі відсутні норми, які б передбачали відповідальність за насильство в сім'ї. У зв'язку з цим у КК України запропоновано внести зміни наступного змісту:

– п. 7 ч. 1 ст. 66 викласти у такій редакції: «7) вчинення кримінального правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного жорстоким поведінням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння, катування з боку потерпілого»;

– п. 3 ч. 1 ст. 67 викласти у такій редакції: «3) вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату, а також на ґрунті сексуальної орієнтації чи статевої належності»;

– п. 6 ч. 1 ст. 67 викласти у такій редакції: «6) вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, інваліда або особи, що перебуває в безпорадному стані, або особи, що страждає психічним захворюванням або недоумством; а також вчинення кримінального правопорушення щодо малолітнього або вчинення насильницького злочину у присутності малолітнього»;

– доповнити КК України новою статтею наступного змісту:

«Стаття 96²⁻¹. Обмежувальні заходи щодо особи, яка вчинила домашнє насильство:

1. В інтересах потерпілих від кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, поряд з призначенням покарання або звільненням з підстав, передбачених цим Кодексом, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого можуть бути покладені такі обов'язки:

1) заборонити перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;

2) обмежити спілкування з дитиною у разі, коли домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;

3) заборонити наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку із роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;

4) заборонити листування, телефонні переговори з особою, яка постраждала від домашнього насильства, або контактувати з нею через інші засоби зв'язку як особисто, так і через третіх осіб;

5) направити її для проходження програми для кривдників.

2. Заходи, передбачені частиною першою цієї статті, застосовуються до особи, яка на момент вчинення домашнього насильства досягла 18-річного віку.

3. Заходи, передбачені частиною першою цієї статті, можуть застосовуватися на строк від 1 до 3 місяців і в разі необхідності можуть бути продовжені на визначений судом термін, але не більше, ніж на 12 місяців.

4. Контроль за поведінкою засуджених, до яких застосовано тимчасові обмежувальні заходи, здійснюється кримінально-виконавчою інспекцією за місцем проживання засудженого, а у випадку вчинення злочину військовослужбовцем – командиром військової частини.

Примітка: 1. Під кримінальним правопорушенням, пов'язаним із домашнім насильством, у цьому Кодексі розуміються діяння, передбачені статтею 126¹ цього Кодексу, та інші кримінальні правопорушення, вчинені щодо осіб, зазначених у пункті 6 частини 1 статті 67 цього Кодексу»;

– п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України викласти у такій редакції:

«10) поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством»;

– абзац перший ч. 2 ст. 120 викласти у наступній редакції:

«2. Те саме діяння, вчинене щодо особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, або щодо теперішнього чи колишнього подружжя або особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких до них відносин, або щодо двох і більше осіб – карається...»;

– абзац перший ст. 123 КК України викласти у такій редакції:

«Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, викликаного жорстоким поведінням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності систематичного характеру такого поведіння, катуванням з боку потерпілого – карається...»;

– доповнити КК України новими статтями наступного змісту:

«Стаття 126¹. Домашнє насильство

Домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо теперішнього чи колишнього подружжя або особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких до них відносинах, що призводить до фізичних або психічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи –

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк»;

«Стаття 151¹. Примушування до шлюбу

1. Примушування особи до вступу в шлюб або до продовження примусово укладеного шлюбу, або до вступу у співжиття без укладання шлюбу, або до продовження такого співжиття, або заманювання з цією метою особи на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає, –

караються арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на такий самий строк.

2. Ті самі діяння, вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або щодо особи, яка не досягла шлюбного віку за законодавством України чи іншої відповідної держави; або щодо двох або більше осіб –

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на такий самий строк»;

– у статті 154 КК «Примушування до вступу в статевий зв'язок»:

абзац перший ч. 1 викласти у такій редакції:

«1. Примушування особи без її добровільної згоди до здійснення актів сексуального характеру з іншою особою –

карається...»,

Ч. 2 викласти у такій редакції:

«2. Примушування особи без її добровільної згоди до здійснення актів сексуального характеру з особою, від якої потерпіла особа матеріально або службово залежна –

караються штрафом до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років»;

– доповнити статтю 154 КК України частиною такого змісту:

«3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, поєднані з погрозою знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої особи чи її близьких родичів або розголошення відомостей, що ганьблять її чи близьких родичів –

караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той же строк»;

– доповнити КК України новою статтею наступного змісту:

«Стаття 390¹. Невиконання тимчасових обмежувальних заходів, або обмежувальних приписів, або не проходження програми для кривдників

Умисне невиконання тимчасових обмежувальних заходів, передбачених статтею 96²⁻¹ цього Кодексу, або умисне невиконання обмежувальних приписів, або умисне ухилення від проходження програми для кривдників особою, щодо якою такі заходи застосовані судом, –

карається арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років»;

2) удосконалення захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації. У зв'язку з цим, ст. 155 КК України запропоновано викласти в такій редакції:

«Стаття 155. Статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку або статевої зрілості

1. Статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку або статевої зрілості, вчинені повнолітньою особою –

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, вчинені близькими родичами або членами сім'ї, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, або якщо вони спричинили безплідність чи інші тяжкі наслідки –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого».

Крім того, звернуто увагу, що не зважаючи на передбачення в кількох статтях Особливої частини КК України в якості кваліфікуючих ознак вчинення злочину щодо неповнолітніх та малолітніх осіб, в законі існує неузгодженість, пов'язана із необґрунтовано м'якою санкцією за злочини, вчинені щодо неповнолітньої чи неповнолітнього. Цю прогалину пропонується усунути, встановивши покарання за вчинення насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом відносно неповнолітнього або неповнолітньої у виді позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років;

3) посилення кримінально-правового захисту дітей від злочинів, що посягають на їх життя і здоров'я. У цьому зв'язку пропонується нові редакції наступних норм КК України:

– п. 2 ч. 1 ст. 115 КК України:

«Вбивство неповнолітньої особи або жінки, яка завідомо для винного перебувала в стані вагітності»;

– ч. 2 ст. 119 КК України:

«Вбивство двох або більше осіб або неповнолітньої особи, вчинене через необережність –

карається позбавленням волі від п'яти до восьми років»;

– ст. 117 КК України:

«Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або одразу після пологів, якщо мати перебувала в особливому психофізіологічному стані, зумовленому пологами –

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк»;

4) уніфікація кваліфікуючих ознак складів злочинів проти моральності у сфері статевого стосунків. Конструктивно всі норми про відповідальність за такі злочини повинні складатися з чотирьох частин. При цьому в усіх таких нормах у частинах других кваліфікуючими ознаками слід передбачити вчинення злочину повторно або за попередньою змовою групою осіб, а також службовою особою з використанням службового становища; у частинах третіх – вчинення вказаних у диспозиції статті дій організованою групою, а також вчинення дій щодо неповнолітніх; у частинах четвертих – вчинення вказаних дій щодо малолітніх.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження розроблено концепцію кримінально-правової охорони дитинства в Україні, яка ґрунтується на комплексній кримінально-правовій та кримінологічній характеристиці злочинів проти дітей та дитячої злочинності, системі протидії їм з урахуванням міжнародного досвіду такої діяльності. Основні положення цієї концепції зведені до такого.

1. Методологія дослідження кримінально-правового захисту дитинства в Україні являє собою систему координат, що формує пошук сукупності методів, загальнонаукових принципів, прийомів і способів, необхідних для наукового пізнання стану кримінально-правового захисту дітей від суспільно небезпечних посягань та вироблення на цій основі пропозицій щодо його удосконалення. Вона

носить конкретний характер і спрямована на досягнення завдань, цілей і мети дослідження з тим, аби забезпечити комплексний аналіз кримінально-правового захисту дитинства в Україні та науково обґрунтовані висновки і пропозиції щодо посилення ефективності такого захисту.

2. За період незалежності України законодавство у сфері захисту прав та свобод дитини, а також кримінально-правового захисту прав дітей, сягнуло значного розвитку. Про це свідчить розгалужена нормативно-правова база, що регулює дане питання, а також усталений механізм діяльності держави, спрямований на захист дітей. Проте з розвитком економічного та соціального стану держави, сфера захисту прав дітей потребує нового розвитку і вдосконалення.

У КК України передбачено 53 склади злочинів проти прав і законних інтересів дитини. Такими злочинами є посягання, спрямовані проти: 1) новонародженої дитини – ст. 117; ч. 2 ст. 135; ст. 148; 2) малолітніх – п. 2 ч. 2 ст. 115; ч. 1 ст. 135; ч. 2 ст. 136; ч. 2 ст. 146; ч. 4 ст. 152; ч. 3 ст. 153; ч. 2 ст. 156; ч. 2 ст. 299; ч. 3 ст. 307; 3) особи, яка не досягла статевої зрілості – ч. 1 ст. 155; 4) дітей, які не досягли віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування – ст. 150; 5) осіб, які не досягли 16-річного віку – ч. 1 ст. 156; 6) неповнолітніх – ч. 3 ст. 120; ч. 3 ст. 130; ч. 2 ст. 133; ст. 137; ч. 2 ст. 140; ст. 141; ч. 2 ст. 142; ч. 2 ст. 144; ч. 2 ст. 147; ч. 2, 3 ст. 149; ч. 3 ст. 152; ч. 2 ст. 153; ч. 2 ст. 155; ч. 2 ст. 156; ст. 164; ст. 166; ст. 167; ст. 168; ст. 169; ч. 2 ст. 172; ч. 2 ст. 181; ч. 2, 3 ст. 300; ч. 2, 3 ст. 301; ч. 3 ст. 302; ч. 3 ст. 303; ст. 304; ч. 2 ст. 307; ч. 3 ст. 309; ч. 3 ст. 314; ч. 2 ст. 315; ч. 2 ст. 317; ст. 323; ст. 324; ч. 1 ст. 442; 7) неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на утриманні батьків – ст. 164.

3. До структури об'єкта всіх злочинів проти дитинства завжди входять сімейні відносини та відносини, які забезпечують нормальний розвиток дитини у відповідності з її особистими потребами й інтересами суспільства, яке зацікавлене, щоб підростаюче покоління було інтелектуально розвинутим, фізично здоровим і морально та етично вихованим. Інакше кажучи, таким об'єктом є сімейні відносини та відносини, які забезпечують нормальний моральний та фізичний розвиток дитини.

4. Зважаючи на значну кількість встановлених законом України про кримінальну відповідальність злочинів проти дитинства, їх безпосереднім об'єктом можуть бути особисті немайнові сімейні відносини, майнові сімейні відносини, відносини щодо нормального фізичного, психічного, статевого та духовного розвитку дитини тощо. Саме за цим об'єктом розглядувана група злочинів може бути класифікована на види.

Аналіз об'єктів злочинних посягань проти дитинства засвідчує категоричну неможливість їх кримінально-правової регламентації в окремому розділі Особливої частини КК України, хоча доцільність такої регламентації і обґрунтовується окремими науковцями.

5. Особливістю предмета злочинів, що розглядаються, є те, що предмет злочину, як такий, може бути виокремлений не в усіх злочинах проти дитинства. У будь-якому випадку, особливо у складах тих злочинів, де він може бути власне встановлений, його кримінально-правове значення полягає у тому, що предмет злочину, насамперед, забезпечує повноту конструювання конкретного складу

злочину, що сприяє успішному вирішенню завдань кримінально-правової кваліфікації, а також може виступати критерієм розмежування суспільно небезпечних діянь.

6. Ознаками, які характеризують об'єктивну сторону злочинів проти дитинства, є: суспільно небезпечні діяння, які завдають або можуть завдати шкоду дитині; суспільно небезпечні наслідки, які наступили для дитини в результаті протиправних дій (бездіяльності); причинний зв'язок між діяннями і небезпечними для дитини наслідками; місце вчинення протиправних діянь проти дитини; час їх вчинення; обстановка та ситуація, в яких були вчинені суспільно небезпечні діяння проти дитини; засоби, знаряддя і спосіб вчинення таких протиправних діянь.

Суспільно небезпечне діяння (дія чи бездіяльність), як ознака об'єктивної сторони злочинів проти дитинства, – це активний або пасивний, усвідомлений, вольовий акт зовнішньої поведінки винної особи, який виражаються у вчиненні суспільно небезпечного посягання на права, свободи та інтереси дитини, за що законодавством України передбачена кримінальна відповідальність.

Особливістю злочинних наслідків у злочинах проти дитинства є те, що вони майже не зустрічаються в «чистому» вигляді – фізична шкода часто поєднується з майновою шкодою, а майнова шкода – з моральною. Незалежно від конструкції об'єктивної сторони складів злочинів проти дитинства (матеріальних або формальних), обов'язковою ознакою будь-якого злочину цієї групи є суспільно небезпечні наслідки, які є матеріальним виявом суспільної небезпечності діяння. Інша річ, що конструкція об'єктивної сторони матеріальних або формальних складів злочинів проти дитинства очевидно дозволяє, з точки зору доктринального вчення про стадії злочину, визначити або констатувати момент закінчення конкретного складу злочину цієї групи. У зв'язку з цим, суспільно небезпечні наслідки, зокрема, у формальних складах злочинів проти дитинства правозастосовник також має встановити і конкретизувати, оскільки це є необхідним для індивідуалізації кримінальної відповідальності або інших заходів кримінально-правового характеру.

Причинно-наслідковий зв'язок як ознака об'єктивної сторони злочинів проти дитинства – це об'єктивно існуючий зв'язок між діянням (дією або бездіяльністю – причиною) та суспільно небезпечними наслідками, коли вчинена дія або бездіяльність з неминучістю викликає (породжує) настання суспільно небезпечних наслідків (наслідків злочинів).

Цей зв'язок у злочинах проти дитинства характеризується низкою ознак, зокрема він здійснюється в певному часі та однією із ознак є його тимчасовість. Крім того, для встановлення наявності причинного зв'язку між діянням і завданням шкоди (наслідком) дитині необхідно встановити, що саме діяння було вчинене до настання шкідливих наслідків. Причинний зв'язок забезпечується також невідворотністю, реальною можливістю та великою вірогідністю настання шкідливих наслідків саме в результаті вчинення даного (конкретного) діяння. Для підтвердження наявності причинного зв'язку необхідно, щоб серед всіх інших обставин, що сприяють виникненню конкретних суспільно небезпечних наслідків, вчинене діяння було визначальним (головним) і з невідворотністю викликало саме шкідливі наслідки.

7. У результаті розгляду різних видів ставлення винної особи до діянь, що віднесені до категорії злочинів проти дитинства, зроблено висновок, що ставлення особи до простого складу злочину здебільшого характеризується прямим умислом, у той час як до кваліфікованого – як прямим, так і непрямим умислом, а також необережністю, що зумовлено тим, що основний склад, як правило, сформульовано як формальний, ознакою якого є вина у виді прямого умислу, а ознакою кваліфікованого (особливо кваліфікованого) складу є настання суспільно небезпечних наслідків, що може характеризуватися або умисною, або подвійною (змішаною) формою вини.

8. Важливими елементами суб'єктивної сторони злочинів проти дитинства є також мотив і мета вчинення злочину. Вони можуть бути як обов'язковими ознаками (в цьому випадку вони підлягають встановленню), так і факультативними. Мета – кінцевий результат злочинної діяльності, до досягнення якого спрямована поведінка суб'єкта злочину. Мотив – обставини, спонукальні причини до вчинення злочину. Іноді мотив і мета прямо не вказані в диспозиції статті Особливої частини КК України, в цьому випадку кваліфікація за суб'єктивною стороною спрощується.

9. Кримінальній відповідальності за злочини проти дитинства підлягають особи, яким вчинення злочину, як правило, виповнилось шістнадцять років. Згідно зі ст. 22 Кримінального кодексу України, особи, які вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за злочини, визначені цією статтею у переліку злочинів, який є виключним і не підлягає розширенню на інших, крім законних підстав.

Спеціальний суб'єкт у злочинах проти дитинства характеризується такими додатковими ознаками: 1) громадянство (громадянин України, особа без громадянства, іноземці з різними офіційними статусами); 2) вік (особи від 14 до 16 років, особи старші за 16 років), особи, які досягли 18 років; 3) сімейні відносини та обов'язки (наприклад, несплата аліментів, невиконання батьківських обов'язків тощо); 4) статеві ознаки (статеві злочини різних форм); 5) посадовий статус і обов'язки (службові злочини та зловживання); 6) виробничі і господарські відносини та обов'язки; 7) військовий обов'язок (військові злочини); 8) відношення до транспортних та технічних засобів підвищеної небезпеки; 9) ситуативні особливі статуси; 10) інші професійні підстави і відповідні обов'язки (медичні працівники, педагоги, рятувальники тощо); 11) ситуативні обов'язки на договірних підставах (доглядачі за хворими чи малолітніми тощо).

10. Охорона дитинства – це система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав. Система соціально-правових заходів протидії злочинам проти дитинства, яка включає в себе і кримінально-правовий захист дитинства, має враховувати, що в сфері дитинства знаходяться різні категорії дітей, захист прав і свобод яких держава гарантує незалежно від їх соціального становища, освіти, здоров'я та інших обставин дитячого розвитку.

11. На підставі проведеного аналізу розмірів і видів покарань, призначених за вчинення злочинів проти дитинства, зроблено висновок, що вони караються за кримінальним законодавством України, як правило, значно більше, ніж такі ж злочини, коли вони не спрямовані проти дітей. Що ж стосується безпосередньо

покарання неповнолітніх, які вчинили злочин, то важливим є розуміння того, що позбавлення волі або її обмеження пов'язані з відривом засудженого від звичайного середовища та тягнуть за собою ослаблення, а інколи і втрату соціально корисних зв'язків, суттєве обмеження виконуваних соціальних ролей. В результаті, особистість засудженого зазнає змін, і далеко не завжди в кращу сторону. Через це, після звільнення і повернення в попереднє соціальне оточення, у особи виникає багато різних адаптаційних проблем.

12. У результаті аналізу всієї сукупності складів злочинів, що передбачають відповідальність за злочини проти дитинства виявлено низку проблем, вирішення яких може сприяти ефективному захисту прав дітей. У зв'язку з цим, особливої уваги потребують:

1) впровадження в текст Особливої частини закону про кримінальну відповідальність нових норм. Наразі у кримінальному законі відсутні норми, які б передбачали відповідальність за насильство в сім'ї;

2) удосконалення кримінально-правового захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації. Незважаючи на те, що КК України в якості кваліфікуючих ознак передбачає відповідальність за діяння, вчинене відносно неповнолітніх та малолітніх осіб, проте існує невідповідність, пов'язана із необґрунтовано м'якою санкцією за злочини, вчинені щодо неповнолітньої чи неповнолітнього;

3) посилення кримінально-правового захисту дітей від злочинів, що посягають на їх життя і здоров'я, адже серед них є низка, які не визнають кваліфікуючою обставиною факт вчинення цих злочинів щодо неповнолітнього;

4) уніфікація кваліфікуючих ознак складів злочинів, що передбачають відповідальність за злочини проти моральності у сфері статевих стосунків. Конструктивно всі склади злочинів повинні складатися з чотирьох частин.

З усіх визначених блоків проблемних питань запропоновано авторські шляхи їх розв'язання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Бандурка І. О. Діти, сім'я, злочинність неповнолітніх: взаємозв'язок : монографія / І. О. Бандурка. – Х. : Золота миля, 2014. – 280 с.

2. Бандурка І. О. Кримінально-правовий захист дитинства в Україні : монографія / І. О. Бандурка. – Х. : Золота миля, 2015. – 403 с.

Статті у фахових наукових виданнях України:

1. Бандурка І. О. Кримінально-правовий захист дитинства в Україні: загальні положення та проблемні питання / І. О. Бандурка // Наше право. – 2012. – № 3. – Ч. 3. – С. 87–92.

2. Бандурка І. О. Кримінально-правова охорона дитинства / І. О. Бандурка // Європейські перспективи. – 2013. – № 2. – С. 88–90.
3. Бандурка І. О. Кримінально-правова характеристика насильства в сім'ї / І. О. Бандурка // Європейські перспективи. – 2013. – № 8. – С. 104–109.
4. Бандурка І. О. Відповідність національного законодавства з питань захисту дітей Факультативному протоколу конвенції ООН про права дитини / І. О. Бандурка // Європейські перспективи. – 2014. – № 4. – С. 92–96.
5. Бандурка І. О. Кримінологічна характеристика особистості неповнолітнього злочинця / І. О. Бандурка // Наше право. – 2014. – № 6. – С. 92–100.
6. Бандурка І. О. Міжнародні акти з питань кримінально-правового захисту прав дітей / І. О. Бандурка // Право і безпека. – 2014. – № 1 (52). – С. 6–10.
7. Бандурка І. О. Розвиток законодавства України у галузі кримінально-правового захисту прав дитини / І. О. Бандурка // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 2 (65). – С. 31–35.
8. Бандурка І. О. Протидія злочинам неповнолітніх як форма кримінально-правового захисту прав дітей / І. О. Бандурка // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 19–23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_5.pdf.
9. Бандурка І. О. Система захисту дітей від жорсткого поводження та попередження насильства в сім'ї / І. О. Бандурка // Форум права. – 2014. – № 2. – С. 47–57 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_2_10.pdf.
10. Бандурка І. О. Визначення мотиву у злочинах проти дітей / І. О. Бандурка // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 1 (68). – С. 8–15.
11. Бандурка І. О. До питання про предмет злочинів проти дітей / І. О. Бандурка // ПравоUA. – 2015. – № 1. – С. 97–101.
12. Бандурка І. О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія / І. О. Бандурка // ПравоUA. – 2015. – № 2. – С. 70–75.
13. Бандурка І. О. Об'єкт посягання в злочинах проти прав та свобод дитини / І. О. Бандурка // Публічне право. – 2015. – № 3 (19). – С. 180–184.
14. Бандурка І. О. Правовий статус дитини в світлі кримінально-правового захисту дитинства / І. О. Бандурка // ВІСН. – 2015. – № 14. – С. 22–25.
15. Бандурка І. О. Соціально-правове забезпечення як передумова кримінально-правового захисту дітей / І. О. Бандурка // Наше право. – 2015. – № 5. – С. 94–97.
16. Бандурка І. О. Спеціальний суб'єкт як елемент складу злочинів, вчинених проти дітей / І. О. Бандурка // Європейські перспективи. – 2015. – № 2. – С. 21–25.
17. Бандурка І. О. До питання про предмет злочинів проти дітей / І. О. Бандурка // ПравоUA. – 2015. – № 1. – С. 97–101.
18. Бандурка І. О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія / І. О. Бандурка // ПравоUA. – 2015. – № 2. – С. 70–75.
19. Бандурка І. О. До питання про посилення захисту прав дітей – жертв злочинів та дітей – свідків в кримінальному судочинстві / І. О. Бандурка // Публічне право. – 2016. – №1 (21). – С.164–171.

20. Бандурка І. О. Кримінологічний вимір злочинності неповнолітніх / І. О. Бандурка // Вісник Кримінологічної асоціації України № 1 (12) : збірник наукових праць [редкол. О. М. Бандурка (голов. ред.) та ін.]. – Х. : ХНУВС, 2016. – С. 154–163.

21. Бандурка І. О. Об'єкт неналежного виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей / І. О. Бандурка // ПравоUA. – 2016. – № 2. – С. 114–118.

Публікації у наукових виданнях іноземних держав:

1. Бандурка И. А. Реформирование законодательства Украины по защите прав и свобод детей от преступных посягательств / И. А. Бандурка // CZŁOWIEK – RODZINA – PRAWO. – 2014. – № 8 (29). – С. 26–30.

2. Бандурка И. А. Несовершеннолетний субъект преступления / И. А. Бандурка // Национальный юридический журнал: теория и практика. – Молдова. – 2015. – № 1 (11). – С. 130–133.

3. Бандурка И. А. Понятие ребенка в национальном законодательстве и международно-правовых документах / И. А. Бандурка // Legea și viața. – 2015. – № 1/2 (278). – С. 36–41.

4. Бандурка И. А. Объективная сторона преступлений, совершенных против прав и свобод ребенка / И. А. Бандурка // Legea și viața. – 2015. – № 2/2 (279). – С. 3–6.

5. Бандурка И. А. Значение вины в преступлениях против детей / И. А. Бандурка // Legea și viața. – 2015. – № 6/2 (282). – С. 3–6.

Праці апробаційного характеру:

1. Бандурка І. О. Деякі проблемні аспекти захисту дитинства кримінально-правовими засобами / І. О. Бандурка // Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.) / МВС України; Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : ХНУВС, 2012. – С. 172–175.

2. Бандурка І. О. Чи потрібен в Особливій частині КК України окремий розділ про злочини проти сім'ї та дітей? / І. О. Бандурка // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 10-11 жовт. 2013 р.). – Х. : Право, 2013. – С. 399–401.

3. Бандурка І. О. Кримінально-правове забезпечення захисту прав дитини / І. О. Бандурка // Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : Збірн. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (17 квітня 2014 року, м. Харків) / МВС України; Харк. нац. ун-т внутр. справ; Наук.-дослід. ін-т вивч. пробл. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України; Кримінологічна асоціація України. – Х. : Золота миля, 2014. – С. 212–217.

4. Бандурка І. О. Попередження злочинності серед неповнолітніх: загальні положення / І. О. Бандурка // Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції : збірн. матер. міжнар.

наук.-практ. конф. (23 травня 2014 року, м. Харків) / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінологічна асоціація України. – Том 1. – Х. : ХНУВС, 2014. – С. 198–201.

5. Бандурка І. О. Внесок Чезаре Беккарія у кримінально-правовий захист дітей / І. О. Бандурка // Еволюція уявлень про злочини і покарання у суспільно-правовій думці (до 250-річчя праці Чезаре Беккарія «Про злочини та покарання»): Збірн. матер. міжнар. наук.-практ. конф. [24 червня 2014 року, м. Харків] / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : Золота миля, 2014. – С. 49–52.

6. Бандурка І. О. Розвиток законодавства про кримінально-правовий захист дитинства в Україні / І. О. Бандурка // Правовое регулирование сотрудничества Украины и Молдовы с Европейским Союзом : матер. междун. науч.-практ. конфер. – Кишинев-Трускавец, 2014. – С. 19–24.

7. Бандурка І. О. Щодо посилення захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації / І. О. Бандурка // Актуальні питання протидії торгівлі людьми : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (12 листопада 2014 року, м. Харків). – Х.: ХНУВС, 2014. – С. 125–130.

8. Бандурка І. О. Вплив кіберзлочинності на права та свободи дитини / І. О. Бандурка // Актуальні питання діяльності правоохоронних органів у сфері протидії кіберзлочинності : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (12 листопада 2014 р., м. Харків). – Х. ХНУВС. – С. 28–33.

9. Бандурка І. О. Кримінально-правовий захист дітей від насильства в сім'ї / І. О. Бандурка // Збірник тез круглого столу, присвяченого 66-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини (5 грудня 2014 р., м. Київ) / Держ. наук.-дослід. ін.-т МВС України. – К. : ДНДІ МВС України, 2014. – С. 25–28.

10. Бандурка І. О. Проблеми кваліфікації злочинів проти дитини / І. О. Бандурка // Сучасні проблеми правового та соціального розвитку держави : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (12 грудня 2014 р., м. Харків). – Х. : ХНУВС. – С. 34–37.

11. Бандурка І. О. Кримінально-правовий захист дитинства як складова правоохоронної функції української держави / І. О. Бандурка // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (13 листопада 2015 р., м. Харків). – Х. : ХНУВС. – С. 13–15.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Бандурка І. О. Неповнолітній суб'єкт злочину та суб'єкт втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність / І. О. Бандурка // Вісник Кримінологічної асоціації України. – Х.: ХНУВС, 2012. – № 2. – С. 48–57.

2. Бандурка І. О. Кримінально-правова протидія втягненню дітей у злочинну або іншу антигромадську діяльність / І. О. Бандурка // Вісник Кримінологічної асоціації України. – Х. : ХНУВС, 2012. – №1. – С. 156–165.

3. Українське законодавство та факультативний протокол до конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії

(порівняльно-правовий аналіз) / Кол. авт. : Євсюкова М. В., Орлеан А. М., Санченко А. Є., Зеленський С. М., Богданюк О. І., Бандурка І. О. / За заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко. – К., 2010. – 196 с.

4. Науково-практичний аналіз відповідності українського законодавства положенням Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми : монографія / Кол. авт.; за заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко, О. М. Литвинова. – Х.: Вид-во «Права людини», 2011. – 244 с.

5. A scientific and practical study of correspondence of the Ukrainian legislation to the provisions of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. Scientific monograph. Authors / О. М. Bandurka, К. В. Levchenko, О. М. Lytvynov, etc. – Kh.: Publishing House «PRAVA LUDYNY», Kyiv. – 2011. – 90 p.

6. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї 2001–2011 роки / Кол. авт. : О. М. Бандурка, О. Ф. Бондаренко, В. О. Брижик, та ін.; заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко; вступ. слово О. О. Зарубінського. – Х. : Вид-во «Права людини», 2011. – 240 с.

7. Реалізація права потерпілих від торгівлі людьми на компенсацію та відшкодування в Україні: аналіз ситуації / за заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко. – К. : «Агенство Україна», 2012 – 88 с.

8. Дитячий сексуальний туризм в Україну: спроба ситуаційного аналізу / Кол. авт. : І. О. Бандурка, Н. П. Бочкор, М. В. Євсюкова та ін.; за заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко. – К. : Свої люди, 2012. – 78 с.

9. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї : навч.-метод. посібник у двох томах. Т. 1. / Кол. авт. : О. М. Бандурка, О. І. Бандурка, В. О. Брижик, та ін. / За заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. – К. : Україна, 2013. – 136 с.

10. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї : навч.-метод. посібник у двох томах. Т. 2. / Кол. авт. : О. М. Бандурка, В. О. Брижик, та ін. / За заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. – Х. : Права людини. – 2013. – 204 с.

11. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / кол. авт. О. М. Литвинов, О. О. Житний, А. А. Васильєв та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова. – Харків : Ніка Нова, 2015. – 400с. (питання 121–124).

12. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [Литвинов О. М., Житний О. О., Клемпарський М. М. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 238 с.

АНОТАЦІЇ

Бандурка І. О. Кримінально-правовий захист дитинства в Україні. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2016.

Дисертація є першим комплексним, монографічним дослідженням, в якому з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень науки, здійснено аналіз кримінально-правового захисту дитинства в Україні, в результаті чого сформульовано низку інноваційних положень, висновків і пропозицій, які можуть слугувати подальшому розвитку вітчизняної кримінально-правової політики у сфері захисту дитинства, удосконаленню у цій сфері законодавчої бази і правоохоронної практики.

У роботі розроблено методологію дослідження кримінально-правового захисту дитинства в Україні. Визначено поняття та досліджено правовий статус дитини у національному законодавстві й міжнародно-правових документах. Проаналізовано розвиток законодавства про кримінально-правовий захист дитинства в Україні. Здійснено систематизацію злочинів проти дитинства та проведено їх класифікацію. Досліджено об'єкт злочинів проти дитинства, вивчено його зміст та здійснено класифікацію. Вивчено питання визначення предмета злочинів проти дитинства. Надано характеристику об'єктивній стороні злочинів проти дитинства та проаналізовано значення її ознак. Надано характеристику формам вини, а також досліджено мотиви і цілі у злочинах проти дитинства. Проаналізовано загальні та спеціальні ознаки суб'єкта злочинів проти дитинства. Розглянуто комплекс соціально-правових заходів протидії злочинам проти дитинства. Здійснено аналіз заходів покарання за злочини проти дитинства. Надано характеристику покаранням, які призначаються за злочини проти дитинства. Розроблено пропозиції з удосконалення кримінально-правового захисту дитинства в Україні.

Ключові слова: дитинство, кримінально-правовий захист, протидія, склад злочину, ознаки, удосконалення.

Бандурка И. А. Уголовно-правовая защита детства в Украине. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание научной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, 2016.

Диссертация является первым комплексным, монографическим исследованием, в котором с использованием современных методов познания, учетом новейших достижений правовой науки, осуществлен анализ уголовно-правовой защиты детства в Украине, в результате чего сформулирован ряд инновационных положений, выводов и предложений, которые могут служить

дальнейшему развитию отечественной уголовно-правовой политики в сфере защиты детства, совершенствованию в этой сфере законодательной базы и правоохранительной практики. В результате предложена концепция уголовно-правовой охраны детства в Украине, которая основывается на комплексной уголовно-правовой и криминологической характеристике преступлений против детей и детской преступности, системе противодействия им с учетом международного опыта такой деятельности.

В работе разработана методология исследования уголовно-правовой защиты детства в Украине. Определено понятие и исследован правовой статус ребенка в национальном законодательстве и международно-правовых документах. Проанализировано развитие законодательства об уголовно-правовой защите детства в Украине. Проведена систематизация преступлений против детства и осуществлена их классификация. В результате этого установлено, что в УК Украины предусмотрена ответственность за посягательства, направленные против: новорожденного ребенка; малолетних; лица, не достигшего половой зрелости; детей, не достигших возраста, с которого законодательством разрешено трудоустройство; несовершеннолетних или нетрудоспособных детей, находящихся на иждивении родителей. Исследованы объекты преступлений против детства, изучено его содержание и осуществлена их классификация. Изучен вопрос определения предмета преступлений против детства. Охарактеризована объективная сторона преступлений против детства и проанализировано значение ее признаков. Охарактеризованы формы вины, а также исследованы мотивы и цели в преступлениях против детства. Проанализированы общие и специальные признаки субъекта преступлений против детства. Рассмотрен комплекс социально-правовых мер противодействия преступлениям против детства. Осуществлен анализ и охарактеризованы наказания, назначаемые за преступления против детства. Разработаны предложения по совершенствованию уголовно-правовой защиты детства в Украине, эффективное функционирование которой предусматривает: 1) внедрение в Особенную часть УК Украины норм, которые бы предусматривали ответственность за насилие в семье; 2) совершенствование защиты детей от сексуальных злоупотреблений и сексуальной эксплуатации; 3) усиление уголовно-правовой защиты детей от преступлений, посягающих на их жизни и здоровье; 4) унификацию квалифицирующих признаков составов преступлений, предусматривающих ответственность за преступления против нравственности в сфере половых отношений.

Ключевые слова: детство, уголовно-правовая защита, противодействие, состав преступления, признаки, совершенствование.

Bandurka I. O. Criminal and Legal Protection of Childhood in Ukraine. – Published as manuscript.

Thesis for a degree of Doctor of Law, Speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law. – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2016.

The thesis is the first comprehensive, monographic research, where the author has accomplished the analysis of criminal and legal protection of childhood in Ukraine using

modern methods of cognition, taking into account the latest scientific achievements. As a result the author has formulated a number of innovative provisions, conclusions and propositions that may contribute for the further development of criminal and legal policy of the state, improvement of legislation and law enforcement practice.

Methodology of the research of criminal and legal protection of childhood in Ukraine has been elaborated in the thesis. The concept of a child has been determined; and the legal status of a child in national legislation and international and legal documents has been studied. The development of legislation on criminal and legal protection of childhood in Ukraine has been analyzed. The systematization of the offenses against the childhood has been realized; and their classification has been made. The object of crimes against childhood has been researched; its content has been studied; and its classification has been realized. The issue of determining the object of crimes against childhood has been studied. The characteristics of the actus reus against childhood have been provided; and the value of its features has been analyzed. The characteristics of the forms of guilt have been provided; and the motives and objectives in crimes against childhood have been researched. The general and special features of the subject of crimes against childhood have been analyzed. The complex of social and legal measures directed on combating crimes against childhood has been considered. The analysis of the penalties for crimes against childhood has been realized. The characteristics of the penalties for crimes against childhood have been provided. Some propositions on improving criminal and legal protection of childhood in Ukraine have been elaborated.

Key words: childhood, criminal and legal protection, counteraction, corpus delicti, features, improvement.

Підписано до друку 6.09.2016 р. Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 60x84/16. Умов. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9.
Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет внутрішніх справ,
пр. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.

Друкарня Харківського національного університету внутрішніх справ
61080, м. Харків, пр. Льва Ландау, 27.